

Een Hybris

Op een avond in oktober 2004 kwamen er drie mannen die we nog nooit hadden ontmoet – en die we later ‘de mannen in het zwart’ noemden – naar Cambridge, Massachusetts om mijn vrouw, Zsuzsanna Zsohar, en mij mee uit eten te nemen. We spraken af in het Charles Hotel, naast de Kennedy School of Government, waar ik college gaf over mensenrechten en internationale politiek. Alfred Apps, een advocaat uit Toronto, leek de leider te zijn. Hij was goed van de tongriem gesneden; er vloog as van zijn sigaret, de wijn in zijn glas verdween in een hoog tempo en hij domineerde het gesprek, Dan Brock was de hoffelijkste van het stel, een welgemanierde Engelssprekende advocaat uit Montreal met een grote praktijk in Toronto. De derde was Ian Davey, een schrijver en filmmaker met diepliggende ogen onder zware wenkbrauwen. Hij was de zoon van ‘de rainmaker’, senator Keith Davey, de man achter menige legendarische landelijke verkiezingsoverwinning voor de Liberal Party. Na een paar drankjes kwam Apps ter zake: zou ik bereid zijn terug te keren naar Canada en me kandidaat te stellen voor de Liberal Party?

De Liberal Party was op dat moment aan de macht in Ottawa, en ik vroeg of de minister-president, Paul Martin, hen had gestuurd. Ze wisselden blikken uit. Het zat iets anders. De mannen in het zwart handelden, zo bleek, op eigen initiatief. Ze wilden een kandidaat van buitenaf aantrekken en

hun doel, zo zeiden ze ronduit, was ervoor te zorgen dat ik op een dag minister-president zou zijn. Dan Brock zei dat de partij ‘op de rand van de afgrond stond’. Zonder een nieuwe leider zouden ze de volgende verkiezingen verliezen. Ze zouden een team samenstellen. Jonge mensen zouden zich onder onze banier scharen. Ze zouden een kiesdistrict voor me vinden en me helpen daar bij de volgende verkiezingen, die ergens in de komende twee jaar zouden worden gehouden, te winnen. Zou ik er in ieder geval over nadenken?

Het was een verbijsterend voorstel. Ik had mezelf altijd beschouwd als een Canadees, maar ik had al meer dan dertig jaar niet meer in het land gewoond. Ik was *fellow* geweest aan King’s College in Cambridge, freelance schrijver in Engeland en was nu hoogleraar op Harvard. Goed, ik had in 1968 meegewerkt aan de campagne van minister-president Pierre Trudeau en ik had mijn hele leven politici bestudeerd, maar waarom zou iemand ervan uitgaan dat ik geschikt was voor de politiek omdat ik erover schreef? Ik was een intellectueel, iemand die leeft voor ideeën, voor de onschuldige en minder onschuldige genoegens van dialoog en discussie. Ik had altijd bewondering gehad voor de intellectuelen die de stap naar de politiek hadden gewaagd – Mario Vargas Llosa in Peru, Václav Havel in Tsjechië, Carlos Fuentes in Mexico – maar ik wist dat velen van hen het niet hadden gered, en bovendien kon ik me niet bepaald met hen meten.¹

Wat de mannen in het zwart voorstelden, was moeilijk te geloven. Ik had geen idee of ze ook maar iets van wat ze beloofden waar zouden kunnen maken. Toen het etentje voorbij was en zij terugkeerden naar Toronto, zei ik alleen dat ik erover zou nadenken.

Zsuzsanna en ik liepen zwijgend door de duistere herfstnacht naar huis langs de oever van de Charlesrivier. We wa-

ren gelukkig samen. Ik had ongelooflijk goede studenten en illustere collega's en we voelden ons allebei op ons gemak, zo niet thuis, in de Verenigde Staten. Dus wat was het – verlaat patriottisme? Pure ambitie? Een soort lang onderdrukte behoefte aan status? – waardoor ik nu het gevoel kreeg dat ik mijn houvast was verloren? Ik voelde geen lach in me opborrelen. Dat zou wel moeten hebben. Het was een bespottelijk idee. Wie dacht ik wel dat ik was?

Vuur en as is het verhaal van waarom ik – kort daarop, en tegen de adviezen van enkele vrienden in – 'ja' zei tegen de mannen in het zwart. Het is het verhaal van een brute initiatie, gevolgd door een klim naar de top van de politiek van wat geografisch gezien de grootste democratie ter wereld is. Ik wil uitleggen hoe het mogelijk is dat een in alle andere opzichten verstandig persoon zijn hele leven op zijn kop zette voor een droom, of om het iets minder flatterend te formuleren, waarom iemand als ik zo hopeloos bezweek voor hybris.

Dit zijn eerder analytische memoires dan een poging tot autobiografie. Ik wil mijn eigen verhaal gebruiken om het kaf van het koren te scheiden, om te achterhalen wat politiek tot een roeping maakt, een manier van leven. Ik heb dat leven ten volste geleefd en ondanks de duistere momenten mis ik het nog steeds. Ik wist hoe het voelde om vierduizend man toe te spreken in een overvolle zaal, en ze even, zo dacht ik althans, in de palm van mijn hand te houden. Ik wist ook hoe het voelde om een vijandige menigte toe te spreken terwijl golven van grimmig wantrouwen van de gezichten afstraalde. Ik voelde de absolute loyaliteit van de duizenden mensen die zich bij ons aansloten, en ik voelde de steek van verraad van enkele samenzweerders. Op sommige momenten leek het alsof ik de gebeurtenissen vorm gaf en stuurde, op andere momenten keek ik hulpeloos toe terwijl ik mijn greep

op wat er gebeurde verloor. Er waren momenten van euforie waarop ik dacht dat ik geweldige dingen voor de mensen zou kunnen doen, en nu leef ik met het treurige besef dat ik nooit iets zal kunnen doen. Kort samengevat, ik leefde het leven. Ik betaalde de prijs voor wat ik leerde. Ik joeg de vlam van de macht na en zag mijn hoop in as veranderen.

As is een bescheiden residu, maar het kan nuttig zijn. Mijn vader en moeder schepten as uit de haard op de rozen die tegen de westelijke muur van ons huis stonden. Mijn ouders zijn sindsdien al lang overleden, maar als hun rozen elke zomer weer bloeien, geloof ik graag dat de reden daarvoor is dat ik nog steeds de as van de koude haard op hun wortels schep.

De as van mijn ervaring wordt hopelijk in iemands tuin begraven. Ik hoop dat wat ik van die vijf jaar in de arena heb geleerd diegenen zal aanspreken die ooit een kind waren als ik, dat kleine toespraakjes voor zichzelf gaf terwijl het naar school liep, dat droomde van politieke glorie, en toen het volwassen was die jeugdromen verwezenlijkte. Iedereen die van politiek houdt – zoals ik nog steeds doe – wil anderen aanmoedigen voor hun dromen te leven, maar ook om beter voorbereid het slagveld te betreden dan ik. Ik wil dat ze weten – ervaren – hoe het voelt om succesvol te zijn, maar ook hoe het voelt om te falen, zodat ze leren dat ze voor geen van beide bang hoeven te zijn.

Dit boek is een eerbetoon aan de politiek en politici. Na mijn ervaringen had ik hernieuwd respect voor politici als soort, en hernieuwd vertrouwen in het gezond verstand van burgers. Als je dat een vreemde of zelfs onoprechte opmerking vindt van iemand wiens politieke carrière uiteindelijk mislukte, zou ik willen antwoorden dat een slechte afloop bepaalde privileges biedt. Ik heb het recht verworven lovend

te zijn over een leven dat niet zo glorieus afliep.

Er is zoveel mis met de huidige democratische politiek – en ik zal nog vertellen wat ik vind dat er mis is – dat je makkelijk vergeet wat er goed is aan het democratisch ideaal: het doorlopend op de proef gestelde vertrouwen dat gewone mannen en vrouwen in staat zijn de juiste personen te kiezen om in hun naam te regeren, en dat degenen die zij verkiezen rechtvaardig en met medeleven kunnen regeren. De uitdaging van schrijven over democratische politiek is om de realiteit ervan ongenadig weer te geven, zonder het vertrouwen in de achterliggende idealen te verliezen. Dat vertrouwen had ik altijd en dit boek bewijst dat ik het niet ben verloren.

Twee Ambitie

Het eerste wat je moet weten als je de politiek ingaat, is waarom je dat doet. Je zou er versteld van staan hoeveel mensen politiek actief worden zonder dat ze een overtuigende reden kunnen geven waarom ze dat doen. Maar 'waarom' is de eerste vraag die kiezers, de pers en rivalen je zullen stellen, en of je succesvol bent of mislukt hangt af van wat je daarop antwoordt. Het kan zijn dat je je land wil besturen omdat de baan een vliegtuig, een huis, een ambtenarenapparaat dat alles doet wat je wil en een team bewakers in pakken, met geweren en oormicrofoontjes met zich meebrengt. Het kan zijn dat je verlangt naar macht en geniet van het opwindende gevoel dat je de toekomst van anderen in je hand houdt. Het kan zijn dat je herinnerd wil worden. Je wil beroemd worden, in de geschiedenisboeken belanden, dat er scholen naar je genoemd worden en je portret in gewijde zalen hangt. Misschien wil je afrekenen met je verleden. Je wil je wreken op iedereen die ooit heeft gezegd dat er niets van je terecht zou komen.

Dit zijn dingen die je niet moet uitspreken. Openhartigheid wordt in de politiek maar zelden beloond. Wat je altijd moet zeggen, is dat je dingen wil veranderen. Je gelooft dat je op basis van je ervaring geschikt bent om het land te dienen. Vage beweringen als deze vormen de etiquette van de democratie, het rituele saluut aan de soevereiniteit van het volk. Het volk mag dan misschien vermoeden dat je jouw leven

wil veranderen en niet dat van hen, maar ze willen van jou horen dat je het voor hen doet.

Het is goed om in gedachten te houden dat dergelijk gehuichel nuttig kan zijn. Het is mogelijk dat dit soort veinzerij begint als hypocrisie en uiteindelijk deel gaat uitmaken van de persoonlijkheid van de politicus. Misschien kom je tot de verrassende ontdekking dat je eerst deed alsof je het land diende en dat je dat uiteindelijk ook daadwerkelijk doet. Wil je overleven, dan zul je hoe dan ook ergens het gevoel moeten hebben dat je een dienende rol hebt. Het werk van een politicus is soms zo ondankbaar dat als je niet het gevoel ontwikkelt dat je een roeping hebt, je geleidelijk aan, zonder het te beseffen, in een huurling verandert.

Toen ik het aanbod van 'de mannen in het zwart' in overweging nam, moest ik allereerst beslissen waarom ik minister-president wilde worden. Laat daar geen misverstand over bestaan: dat was wat ze me aanboden. Ik zou naar huis terugkeren, verkozen worden tot parlamentslid en als de tijd eenmaal rijp was, zou ik een gooi doen naar de macht. Maar waarom wilde ik überhaupt macht? Ik voelde me nauwelijks geroepen tot de politiek en ik had absoluut geen goed antwoord op de vraag waarom ik zo'n hoge positie wilde bekleden. Wat me aantrok was de kans om niet langer een toeschouwer te zijn. Ik had mijn hele leven op de tribune gezeten en naar de wedstrijd gekeken. Nu, dacht ik, was het tijd om de arena te betreden. Maar dat is een van die dingen die je tegen jezelf zegt, niet tegen degenen die je probeert voor je te winnen. Daar kwam ik snel genoeg achter. In de zomer van 2006, toen ik campagne voerde om de leider van mijn partij te worden, moest ik in de witte eetzaal van Power Corporation spreken voor de zakenlui van Montreal. Een van die directeurs vroeg of ik in één of twee zinnen kon uitleg-

gen waarom ik minister-president wilde worden. De vraag overviel me. Ik zei dat het de zwaarste baan was die een land te bieden had. Ik wilde erachter komen of ik de uitdaging aankon.

Als er één ding is waardoor je als politicus in de problemen raakt, is het wel de ongezouten waarheid vertellen. Ik kan me nu nog de kilte herinneren die zich na mijn antwoord door de zaal verspreidde. Dit waren zakenlui die, aangezien ze zelf leiders waren, er geen belang bij hadden mijn existentiële uitdagingen te financieren. Ze wilden iemand steunen die zou winnen en hun toegang zou geven tot de macht.

Op dat moment kwam ik erachter dat ik het verkeerde antwoord had op de essentiële vraag welk doel mijn politiek leven diende. Later, toen de klim naar de top geen avontuur meer was en veranderde in een strijd om te overleven, kwam ik erachter hoe belangrijk het is om overtuigende antwoorden te hebben op de vraag waarom je het überhaupt doet. Neem van mij aan dat die taal van existentiële uitdagingen uitsluitend gebezigd wordt door dilettanten – ik ben ervan beschuldigd dat ik er één was.

Ik kan me een periode tussen september en december 2009 herinneren, toen ik de leider van mijn partij was en de ene fout na de andere maakte, waarin de pers meedogenloos was en de mensen die voor mij werkten zo geschokt waren door hoe we kelderden in de opiniepeilingen dat ze me niet recht in de ogen konden kijken. Voor de dagelijkse beproeving van *Question Period* in het Lagerhuis, waarin ik het hoofd moest bieden aan een regering die overliep van het zelfvertrouwen en mij in het nauw dreef, liep ik naar de toiletruimte, keek mezelf aan in de spiegel en dwong mezelf deze baan te willen, dwong mezelf te geloven dat ik het kon

om niet stante pede de handdoek in de ring te gooien. Gedurende deze periode zei Zsuzsanna regelmatig: ‘Je wil dit niet graag genoeg.’ Maar dat was het probleem niet. Ik kon me niet eens meer herinneren waarom ik het ooit wel had gewild. Dat zijn de momenten – en die heb je in elke zware baan – waarop je niet meer zeker weet of je het wel kunt. Elke fout die je maakt, lijkt te bevestigen dat dat niet het geval is. Je zelfvertrouwen is aan diggelen. Het enige wat je zeker weet, is dat je dit ooit wilde en dat je die oerbehoefte weer in jezelf moet vinden als je wil overleven. Dus die kan er dan maar beter zijn.

De politiek stelt je vermogen tot zelfkennis meer op de proef dan welk ander beroep dat ik kan bedenken. Wat ik heb geleerd is dit: de vraag waarom je politicus wil zijn staat gelijk aan de vraag voor wie je dat wil zijn. In mijn geval: voor wie *wilde* ik dat zijn?

Op het basale niveau waarop ambitie zich in een persoon wortelt, wil je de dingen die je in het leven wil voor de mensen die je gemaakt hebben tot wat je bent. In mijn geval wilde ik succesvol zijn in de politiek voor mijn moeder, Alison, en mijn vader, George, omdat ik geloofde dat zij dat voor mij gewild zouden hebben. Dat is natuurlijk een kwestie van projectie, aangezien ze al lang dood waren tegen de tijd dat mijn politieke carrière begon. Ik voelde hun invloed niet als bevelen die ze hadden geuit over hoe ik mijn leven moest leven, maar eerder in de waardige manier waarop zij dat van hen hadden geleefd. Mijn ambities voelden meer als een geërfde traditie dan als iets wat ik zelf had gecreëerd. De Ignatieffs waren in de negentiende eeuw een lagere adellijke familie in Rusland die meer aanzien verwierf door diensten te verrichten voor de tsaar. Mijn overgrootvader was de Russische ambassadeur aan het Ottomaanse hof in Constantinopel en

was later, in 1882, als minister van Binnenlandse Zaken verantwoordelijk voor het handhaven van de orde na de moord op tsaar Alexander II. Zijn politieke carrière eindigde in een fiasco en hij bracht de laatste twintig jaar van zijn leven door op zijn landerijen in Oekraïne, waar hij somber overpeinsde hoe intriganten ervoor hadden gezorgd dat de tsaar niet naar hem had geluisterd en hoe al zijn plannen voor Rusland nergens toe hadden geleid. Zijn zoon, mijn grootvader Paul, had aanvankelijk de leiding over de landerijen van de familie in Oekraïne en werkte zich toen op in de gelederen van de tsaristische bureaucratie tot viceminister van Landbouw en uiteindelijk, in 1915, tot minister van Onderwijs in de laatste regering van tsaar Nicolaas II. De Russische Revolutie dwong hem eerst uit te wijken naar Engeland en toen naar Canada. Hij en mijn grootmoeder, Natalie, sleten hun laatste dagen in een klein huisje in Upper Melbourne in Québec en werden begraven op het presbyteriaanse kerkhof, dat uitkijkt over de St. Francisrivier.²

Mijn vader, George, was de jongste van hun vijf zonen, en de meest ambitieuze. Hij was zestien toen de familie vanuit Engeland berooïd aankwam in Montreal. Die eerste zomer reisde hij naar Brits-Columbia waar hij aan de slag ging als spoorwerker in de Kootenayvallei. Hij leerde drinken, vloeken en houthakken en toen hij aan het eind van de zomer van 1928 weer thuiskwam, was hij gebruind, gespierd en Canadees. Hij schreef zich in op de Universiteit van Toronto en slaagde erin een Rhodesbeurs voor Balliol College in Oxford te bemachtigen, waar hij was toen in 1939 de oorlog uitbrak. Hij vertrok uit Oxford en reisde begin 1940 naar Londen om voor de Canadese regering te werken in het Canada House aan Trafalgar Square. Op zevenentwintigjarige leeftijd bevond hij zich in een stad die werd gebombardeerd door de

Duitsers, waar hij werkte als de persoonlijk assistent van Vincent Massey, de erfgenaam van het Massey-Harris-Fergusonimperium, dat landbouwmachines produceerde. Massey was op dat moment de Canadese High Commissioner in Groot-Brittannië. Gedurende vier jaar van de oorlog stelde mijn vader Masseys brieven en telegrammen op en plande zijn werkzaamheden. Soms vergezelde hij hem naar vergaderingen met ministers en generaals in Whitehall. Tussen de Britse nederlaag in Duinkerken in 1940, en 1942, toen er Amerikaanse soldaten aankwamen in Engeland, was het Canadese leger een essentieel onderdeel van de Britse defensie. Canada was belangrijk. Het was een gevaarlijke maar ook een geweldige tijd om je carrière als diplomaat voor Canada te beginnen. Mijn vader rondde zijn leerlingschap af in dienst van een uitzonderlijk man, die uiterst nauwkeurig en pompeus was, Engelser dan de Engelsen, en toch, ondanks dat alles, een leider.

Een van mijn vaders collega's in Canada House was Lester B. Pearson, een charismatisch diplomaat die veel later minister-president van Canada zou worden. In 1940 en 1941 brachten ze samen vele lange nachten door op het dak van Canada House als het hun beurt was om de brandwacht te houden. Telkens als ze zagen dat een van de daken rond Trafalgar Square vlam dreigde te vatten door een brandbom belden ze de burgerbescherming. Soms waren de bombardementen zo hevig dat ze het dak moesten verlaten en hun heil moesten zoeken in de schuilkelders, waar ze ineengedoken in het donker zaten, terwijl ze het water dat uit gesprongen leidingen kwam langzaam rond hun schoenen voelden sijpelen. Op een zondagochtend, na een bijzonder hevig bombardement, zagen ze vanaf het dak hoe verschroeide documenten uit gebombardeerde overheidskantoren in

Whitehall door de lucht dwarrelden. In mijn vaders herinnering zei Pearson zoiets als: ‘dat de beschaafde wereld niet veel meer van dit soort vernietiging kan verdragen, en dat we moeten proberen die te stoppen.’³ Mijn vader was ervan overtuigd dat dat moment de reden is dat Pearson na de oorlog zo’n fel voorstander van de Verenigde Naties was.

Canada House is ook de plek waar mijn vader midden in de oorlog mijn moeder, Alison Grant, ontmoette. Ze was een nichtje van Vincent Massey; Masseys vrouw, Alice Parkin, was haar tante. Mijn moeder was in 1938 op tweeëntwintigjarige leeftijd naar Londen gekomen om te studeren aan het Royal College of Art en werkte als typiste en secretaresse voor MI5, de Britse militaire geheime dienst.

De familie van mijn moeder was net zo ambitieus en maatschappelijk gezind als de Ignatieffs. George Parkin, mijn overgrootvader, was een onderwijzer uit New Brunswick die er, puur door zijn krachtige persoonlijkheid en het paaen van mensen met macht, in slaagde de eerste secretaris van de Rhodes Trust te worden. Deze organisatie verstrekt de Rhodesbeurzen in Oxford. Een andere overgrootvader, George Monro Grant, was de secretaris geweest van de expeditieploeg van de spoorwegen, die werd geleid door de ingenieur Sandford Fleming en in de zomer van 1872 naar het westen trok om de Yellowheadroute door de Rocky Mountains naar de Stille Oceaan te verkennen.⁴ Van de zomerhitte in juli tot de eerste sneeuwbuien in oktober reisden ze per kano, trein, stoomboot, paard en Red Riverkar van de Atlantische Oceaan naar de Stille Oceaan. Zij waren de eerste Canadezen die het gebied verkenden dat vijf jaar daarvoor was samengevoegd tot één land. Toen mijn overgrootvader terugkwam van die reis schreef hij *Ocean to Ocean*, een van de eerste verslagen waarin de grootsheid en het potentieel